

УДК 93/94:929 Слијепчевић Ђ.
271.2-9:929 Слијепчевић Ђ.
908(4-12):005.71(430)(091)
DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2019.1.and.111-144>
Оригинални научни рад
Примљен: 22. 1. 2018.
Прихваћен: 22. 1. 2019.

Немања Д. АНДРИЈАШЕВИЋ
Институт за православно богословље
Универзитет „Лудвиг Максимилијан“, Минхен
nemanja.andrijasevic@gmail.com

Рад проф. др Ђока Слијепчевића у Институту за југоисточну Европу (Südosteuropa Institut) у Минхену 1955–1975.*

Апстракт: Ђоко Слијепчевић (1908–1993) је био историчар цркве. У Минхену се запослио у Институту за југоисточну Европу (Südosteuropa Institut). Његов дводеценијски рад при овој институцији досада није био предмет проучавања српских историчара, истраживача црквене историје у Србији, а није био ни тема радова у Савезној Републици Немачкој. Циљ овог рада је преглед Слијепчевићевог ангажмана у Институту за југоисточну Европу. Биће приказани резултати истраживања у Баварском државном архиву и Баварској државној библиотеци који се тичу улоге, ангажмана и активности проф. Слијепчевића у овом институту.

Кључне речи: Институт за југоисточну Европу (Südosteuropa Institut), Државни архив Баварске (Bayerisches Hauptstaatsarchiv), Баварска државна библиотека (Bayerische Staatsbibliothek), емиграција, Минхен

Уводна разматрања

Ђоко Слијепчевић је био знаменити историчар цркве.¹ Рођен је у селу Самобор, у Херцеговини, 23. марта 1908. године. Школовао

* Чланак је настао под покровитељством његове светости патријарха српског господина Иринеја Гавриловића. Велику захвалност исказујемо: др Љељи Слијепчевић, ћерки почившег проф. Слијепчевића; др Конраду Клевингу (Dr. Konrad Clewing) из Института за истраживање источне и југоисточне Европе (Institut für Ost- und Südosteuropaforschung) у Регензбургу; др Александру Стојановићу, научном сараднику Института за новију историју Србије; докторанду Видану Богдановићу; шефу кабинета патријарха српског ђакону др Александру Прашчевићу; ђакону дипл. теологу Александру Секулићу, службенику Музеја СПЦ; Жељку Марковићу, директору Историјског архива у Ужицу.

1 Упоредити биографије проф. Ђока Слијепчевића у следећим делима: Предраг Пузовић, „Сећање на Ђоку Слијепчевића“, *Богословље* 2/2002, 275–278; Предраг

се у Црној Гори и Херцеговини, а потом је матурирао у Призренској богословији, у Старој Србији. Дипломирао је на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, а након тога је био први кандидат који је на матичном факултету одбранио дисертацију 1936. године. Након дипломирања радио је као вероучитељ у Четвртој београдској гимназији. Убрзо је постао приватни, а потом и универзитетски доцент на Православном богословском факултету, на катедри која се тада звала „Историја Српске православне цркве и словенских цркава“.

Године 1935. учланио се у Југословенски народни покрет „Збор“,² активно пропагирајући идеје Димитрија Љотића.³ У међу-

Пузовић, „Др Ђоко Слијепчевић – историчар СПЦ“, *Прилози за историју Српске Православне Цркве* 3, Предраг Пузовић, (Београд, 2006), 265–271; Предраг Пузовић, „Биографија Ђока Слијепчевића (1907–1993)“, *Српска проза данас: Перо о Ђоко Слијепчевић – животи дјело*, зборник радова, прир. Радослав Братић, (Београд, 1998), 261–264; Радомир Поповић, „Др Ђоко Слијепчевић – историчар Српске Православне Цркве“, *Богословље* 2/2002, 269–274; Димитрије Калезић, „Историја Цркве у радовима Ђока Слијепчевића“, *Српска проза данас*, 155–160; Драган Суботић, „Ђоко М. Слијепчевић: историчар Српске Православне Цркве (1908–1991)“, *Органска мисао Срба у XIX и XX веку (књига 1)*, Драган Суботић, (Београд: Преображај, 1999), 437–442.

- 2 ЈНП „Збор“ је био десно оријентисан пројугословенски покрет, који је од великог броја истраживача окарактерисан као антикомунистички, националистички, монархистички, антикапиталистички, али и антидемократски и антисемитски. О ЈНП „Збор“ видети више у: Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988*, I–III, (Beograd: Nolit, 1988); Оливера Милосављевић, *Потиснута истина: Колaborација у Србији 1941–1944*, (Београд: Хелсиншки одбор за људска права, 2006); Милутин Пропадовић, *Д. В. Љотић, Збор и Комунистичка партија Југославије 1935–1945: прилози за истину о ЈНП Збор*, (Београд: Искра, 2012); Boško N. Kostić, *Za istoriju naših dana: odlomci iz zapisa za vreme okupacije*, (Lille, 1949); Ратко Парезанин, *Други светски рат и Димитрије В. Љотић*, (Минхен, 1971); Хрвоје Магазиновић, *Кроз једно мучно столеће. Сјећања*, (Ваљево, 2009); Младен Стефановић, *Збор Димитрија Љотића 1934–1945*, (Београд, 1984); Мирко Бојић, *Југославенски народни покрет „Збор“ 1935–1945. Један критички приказ*, (Београд, 1996); Dragan Subotić, *Organska misao Srba u XIX i XX veku: sociološke i politikološke ideje Milosava Vasiljevića: prilozi za konzervativnu političku ideologiju, tradiciju i kulturu*, (Beograd, 1999); Јово Бакић, „Фашизам у Југославији 1918–1941“, *Нова српска политичка мисао* XI, 1–4, (Београд, 2005), 21–43; Branišlav Gligoriјевић, „Politički pokreti i grupe s nacionalsocijalističkom ideologijom i njihova fuzija u Ljotićevom 'Zboru'“, *Istorijski glasnik* 4/1965, 35–83.
- 3 У интервјуу НИН-у, датом неколико месеци пред смрт, Слијепчевић је о учлањењу у ЈНП „Збор“ изрекао следеће: „Био сам члан Збора од 1935. године и то сам остао до данас. За Збор ме је привезала личност Димитрија Љотића, ништа друго. Није антикомунизам, јер ја сам био антикомуниста и пре Збора. У богословији сам имао за професоре Русе емигранте и ми смо већ од њих добили извесно антисовјетско, антибољшевичко опредељење. А Димитрије Љотић, с

ратном периоду држао је у Београду предавања против комунизма и Комунистичке партије.⁴ Током окупације Југославије 1941–1945. године одбио је да буде министар просвете у Влади народног спаса Милана Недића.⁵ Ипак, објавио је велики број чланака и приказа током Другог светског рата, посебно у дневној штампи.⁶ У архивској грађи „Пропагандног одељења Југоисток Команде Србије“⁷ налазе се подаци који указују да је Слијепчевић током 1943. године активно радио за ово одељење, за шта му је исплаћен хонорар. За Пропагандно одељење Југоисток урадио је следеће:⁸ написао је две брошуре

-
- којим сам се срео у Београду и који је био пријатељ наше куће, био је ванредна личност. Честит и поштен човек који се трудио да предвиђа ствари, што му је у много случајева и успело“. Видети: Интервју „Др Ђоко Слијепчевић – Срби хоће све ‘на снагу““, *Нин*, 7. фебруар 1992.
- 4 Ово нам је потврдио и један од ретких преживелих сведока који се сећа проф. Слијепчевића из предратног периода Бора Драгашевића (рођен 1924. године), емигрант који живи у Канади. Драгашевић је присуствовао и „религиозним предавањима омладини Белих орлова“ које је Слијепчевић држао у Крунској улици у Београду. Бора Драгашевић, и-мејл послат аутору 23. 12. 2016.
- 5 У већ наведеном интервјуу НИН-у, Слијепчевић је о добијеној понуди Владе народног спаса изјавио следеће: „Мени су нудили да будем министар просвете, ја нисам хтео, разуме се“. На питање новинарке Мирјане Милошевић Витман „Зашто?“, Слијепчевић је одговорио: „Нисам хтео да идем у власт. Остао сам оно што сам био на Универзитету до краја. А Љотића сам помагао идејно, пропагандно, у штампи“. Видети: Интервју „Др Ђоко Слијепчевић – Срби хоће све ‘на снагу““, *Нин*, 7. фебруар 1992.
- 6 Упоредити и: Милан Матић, „Окупаторска и квислиншка штампа у Србији 1941–1944“, *Лесковачки зборник* 36/1996, 399–430; *Колаборационистичка штампа у Србији 1941–1944* (књига 1), прир. Александар Стојановић, (Београд: Филип Вишњић, 2015); *Колаборационистичка штампа у Србији 1941–1944* (књига 2), прир. Александар Стојановић, (Београд: Филип Вишњић, 2017); Бојан Ђорђевић, *Летопис културног живота у Србији под окупацијом 1941–1944*, (Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за књижевност и уметност, 2001); Бојан Ђорђевић, *Српска култура под окупацијом*, (Београд: Службени гласник, 2008); Немања Андријашевић, „Библиографија проф. др Ђока Слијепчевића до 1944. године“, *Српска теологија у двадесетом веку*, (у припреми).
- 7 О пропаганди током окупације, као и о поменутом Пропагандном одељењу видети више у: Маријана Мраовић, „Пропаганда домаће управе у Србији 1941–1944. године“, *Генерал Милан Недић и домаћа управа у Србији 1941–1944. Научни погледи*, ур. Вељко Ђурић Мишина, (Београд: Музеј жртва геноцида, 2017), 123–158.
- 8 Видети: Архива Пропагандног одељења „Југоисток“ Команде Србије, Група активне пропаганде. У овом предмету, који се налази у Војном архиву у Београду, наведени су подаци о Слијепчевићевим активностима. Упоредити: ВА, група фондова На, К 60, Ф 5, бр. рег. 2/-30, 29. Захваљујемо се др Маријани Мраовић, која нам је великодушно уступила фотокопије материјала из ВА које смо навели у свом раду.

на немачком језику: „Европа без Немачке“ и „Неверство за верност“; саставио је текстове летака на немачком језику: „Перспективе Србије“, „Енглеска је издала Балкан“, „Енглеска је напустила Дражу“ и „Тито – љубимац Енглеске“. Затим је написао на српском језику по једно предавање за грађане и раднике, три филмска програма, као и текст за ауто са звучником.⁹

Осим наведеног, проф. Слијепчевић се током окупације предавао бавио истраживачким и академским радом у Државној архиви и у Архиву Српске краљевске академије наука, прикупљајући материјале о митрополиту Михаилу (Јовановићу). Са проф. др Благојем Гардашевићем (1908–1993)¹⁰ бележио је и сакупљао податке о страдању Срба и усташким зверствима у Југославији захваћеној ратом.¹¹ Учествовао је у припремним радњама за Српски цивилни/културни план, затим у пројектима везаним за историју Цркве, а сарађивао је и са Министарством просвете и вера Владе народног спаса.¹² Одржао је једно предавање у Заводу за принудно васпитање

9 Овај ауто је током окупације вожен споро улицама Београда, а са звучника су одјекивале снимљене пропагандне реченице.

10 Професор др Благоја Гардашевић је био професор црквеног права а потом и декан Православног богословског факултета. О Благоји Гардашевићу видети више у: Димшо Перић, „О животу и делу Благоје Гардашевића“, у: Благоја Гардашевић, *Избор црквено-правних радова*, (Београд: Православни богословски факултет, 2002), 7–10; Зоран Деврња, „Личност и дело протојереја проф. др Благоје Гардашевића“, *Српска теологија у двадесетом веку*, (Београд: Православни богословски факултет, 2007), 149–171.

11 У чланку „О једном Меморандуму“ Слијепчевић износи следеће чињенице: професор Православног богословског факултета др Радослав Грујић је дошао на идеју да они који су претрпели прогоне и злостављања у Независној Држави Хрватској запишу шта су, где и како преживели и доживели. Потом је целокупан материјал сређен и предат у форми меморандума немачким окупационим властима. Слијепчевић је заједно са Гардашевићем учествовао у изради овог меморандума, те су му појединости око његовог настанка и израде биле познате до танчина. Упоредити: Ђоко Слијепчевић, „О једном Меморандуму“, *Искра* 407, (1968), 3.

12 Упоредити: Александар Стојановић, *Српски цивилни/културни план Владе Милана Недића*, (Београд, 2012). - Српски цивилни/културни план представља пројекат за плански преображај српског друштва. Овај нацрт требало је да омогући организовање целокупног народног живота у мирнодопским условима. Идејни творац Плана био је помоћник министра просвете и вера Владимир Велмар Јанковић. Др Александар Стојановић је утврдио да је Велмар Јанковић још у међуратном периоду уобличио његову основну идеју. План је таксативно навео око две стотине проблема чије би решавање знатно подигло цивилизацијски ниво српског народа.

омладине у Смедеревској Паланци¹³ насловљено: „О геополитичком положају Срба на Балкану“.¹⁴ При Српском добровољачком корпусу (СДК),¹⁵ у Васпитном одсеку,¹⁶ радио је као заменик Ратка Парезанина, који је у то време био шеф овог одсека. Потом се придружио СДК као добровољац, крајем фебруара 1944.¹⁷

- 13 Управник Завода за принудно васпитање омладине (у даљем тексту: Завод) био је педагог Милован Поповић, који није био члан Збора. Поповић је био и управник мушког дела интерната, док је Драгојла, Поповићева супруга, била управница женског интерната овог завода. Драгојла је била рођена сестра Радојке-Секе Слијепчевић, супруге Ђока Слијепчевића. О Заводу видети: Александар Стојановић, „Завод за принудно васпитање омладине у Смедеревској Паланци“, *Генерал Милан Недић и домаћа управа у Србији 1941–1944. Научни погледи*, ур. Вељко Ђурић Мишина, (Београд: Музеј жртава геноцида, 2017), 85–122; Боривоје М. Карапанџић, *Грађански рат у Србији 1941–1945*, (Кливланд, Охајо, Сједињене Државе Америке, 1958), 172–173; Ратко Парезанин, *Други светски рат и Димитрије В. Љотић*, (Минхен, 1971), 513–516; Марко Пивац, *Кораџи у ноћи*, (Њујорк, 2002); Предислав М. Кубуровић, „Васпитни завод у Смедеревској Паланци 1942–1944“, *Записи из добровољачке борбе II*, (Минхен, 1955), 70–90; Мирко Бојић, „Завод за принудно васпитање“, *Југославенски народни покрет „Збор“ 1935–1945. један критички приказ*, (Народна књига алфа, 1996), 235–246; Бранислав А. Жорж, *Завод у Смедеревској Паланци: острво спаса или робијашница*, (Београд, 2006); Маја Николева, *Завод за принудно васпитање омладине у Смедеревској Паланци*, (Београд, 2010).
- 14 Наслов овог Слијепчевићевог предавања наводи некадашњи чувар у Заводу Предислав М. Кубуровић. Видети: Предислав М. Кубуровић, „Васпитни завод у Смедеревској Паланци 1942–1944“, *Записи из добровољачке борбе II*, (Минхен, 1955), 80. Извод овог предавања пренет је на целој страници у *Заводском листу* од 20. августа 1943. године. Видети: *Заводски лист*, бр. 9, година I, (Смедеревска Паланка, 1943), 3. Наслов странице је: „Изграђивање нашег националног лика“, са поднасловом: „Из предавања г. др Ђоке Слијепчевића, доцента универзитета, одржаног 31 јула 1943 год. питомцима и питомцима“.
- 15 О СДК видети: Бојан Димитријевић, *Војска Недићеве Србије. Оружане снаге српске владе 1941–1945*, (Београд: Институт за савремену историју, 2011); Милосав Васиљевић, „Постанак српских добровољаца 1941. године“, *Споменница српских добровољаца 1941–1971*, ур. Боривоје М. Карапанџић, (Кливланд: Савез југословенско-америчких удружења, 1971), 20–36. Неколико личних сведочанстава оних који су били добровољци у СДК видети у: *Записи из добровољачке борбе I–V*, (Минхен), 1954–1959.
- 16 О задацима и организацији Васпитног одсека СДК, као и о томе ко су били васпитачи и просветари, видети: Р. Митровић, „Васпитна служба у добровољачким јединицама“, *Записи из добровољачке борбе II*, (Минхен, 1955), 9–14.
- 17 Из опширног писма које је Ђоко Слијепчевић упутио 20. 10. 1947. владики Иринеју Ђорђевићу (1894–1952) може се закључити колика је била његова улога и које су биле његове активности током Другог светског рата, јер писмо пружа опширан пресек његовог делања. Садржај писма се налази у: Стојан Вукшић, *Ипсилонски дневник*, (Минхен, 1987), 158–166.

Слијепчевић је емигрирао са присталицама покрета ЈНП „Збор“ и њиховим оружаним снагама октобра 1944. године. Југословенска Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача¹⁸ означила га је 1945. године као „злочинца против народа“ и „народног издајника“¹⁹ али не и као народног непријатеља.²⁰ Тиме је Слијепчевић, како примећује проф. др Предраг Пузовић, припао „оним српским писцима, научницима и богословима којима је после Другог светског рата забрањен повратак у земљу и чија су дела у отаџбини дуго била на индексу књига забрањених за читање“.²¹

Слијепчевић је потом боравио у логорима за расељена лица, најпре у Италији – Форлију и Еболију,²² а затим и у Немачкој, у Мунстер-лагеру. Током процесуирања у посебном „Испилон одељењу“²³

18 Правилник о раду Комисије састављен је маја 1944. Председник Комисије је био др Душан Недељковић. Комисија је укинута априла 1948. О њеним темељима и раду видети више у: Архив Југославије (АЈ), фонд 110, кутија 1-1.

19 Видети: „Саопштење број 10 Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача“, *Саопштења бр. 7-33 о злочинима окупатора и њихових помагача*, (Београд: Државна штампарија, 1945), 145–171. Саопштење су потписали председник Државне комисије др Душан Недељковић и секретар др Иван Гргић. На основу изложених докумената и побројаних доказа који се наводе у делу *Саопштења бр. 7-33...*, Слијепчевић је означен као „злочинац против народа“ због тога што је активно и свесно спадао међу лица која су олакшавала окупацију непријатеља, уливали ропство и фашистичку идеологију међу младе људе, те утирали пут трајном сужањству српског народа и овековечењу немачке власти. Као „народни издајник“ је окарактерисан јер је активно учествовао у раду Завода за принудно васпитање омладине у Смедеревској Паланци.

20 Постојале су три категорије оних који су били осуђени као злочинци или сарадници окупатора: „злочинац против народа“, „народни издајник“ и „народни непријатељ“. Слијепчевић није био проглашен за „народног непријатеља“. Видети нав. дело *Саопштења бр. 7-33...*, 145–171, а посебно стр. 170 на којој се наводи изречени суд о Ђоку Слијепчевићу, односно наведене две квалификације.

21 Предраг Пузовић, „Др Ђоко Слијепчевић – историчар СПЦ“, *Прилози за историју Српске Православне Цркве* 3, (Београд, 2006), 265.

22 Сведочанства о животу у логору Еболи видети у: Бора Драгашевић, „Логор Еболи“, *Стопама предака. Аутобиографија*, (Београд, 2012), 142–147; Станимир Спасовић, „Италија – логор Еболи и други“, *Историја Српске православне цркве у западној Европи*, (Београд–Торонто: Источник, 2002), 7–17; Marko Pivac, *Koraci i noći*, (s. l., 2002); Kosta Nikolić, *The Serbian political emigration in Western Europe 1945–1956*, (Belgrade, 2011), 87–124; Боривоје М. Карапанџић, *Дневник једног емигранта*, (Београд, 2006); Светомир Пауновић, „Југословенски логор Еболи“, *Сећања сведока*, 229–233; Nikola Lukich, Sasa Radoicic, *Eboli Camp 1945–1947: A Photographic History*, (Australia, 2011).

23 Ово „Испилон одељење“ се у литератури зборашке провенијенције третира као својеврстан „логору логору“. У овом одељењу су била смештена она лица која су

Мунстер-лагера успео је да докаже своју невиност и оспори учествовање у ратним злочинима или денунцирање. Британске власти су, након готово трогодишње истраге, ипак решиле да одбију његову екстрадицију, иако се активно покушавало са тиме да буде изручен Титовом режиму и да му се суди у Југославији. Марта 1948. године бива ослобођен из логора у месту Фалингбостел, добија слободу кретања и статус расељеног лица (такозвани *ди-ни статус* / *d. p. status*).²⁴ Потом је уследио његов краћи опоравак у Лингену на Емсу (Stadt Lingen bei Ems),²⁵ првенствено из здравствених разлога.

Убрзо је отпутовао на Старокатолички теолошки факултет Универзитета у Берну, у Швајцарској. Тамо се посветио студијама старокатоличке теологије, као и историје Протестантске цркве. У Берну је остао 12 семестара, односно све до 1954. године. С обзиром на то да му швајцарске власти нису одобриле да се запосли, то га је онемогућило да окупи своју породицу и са њом настави породични живот.²⁶ Све ово определило га је да изабере други простор у коме би наставио са радом. Жеља за окупљањем породице је превагнула и он се одселио у Немачку, у Минхен, 1954.

Најплоднији део његовог стваралаштва представља управо период током његовог живота и рада у Минхену, од 1954. до 1976. године. Тада је био запослен у Институту за југоисточну Европу (Südosteuropa Institut), важној и познатој немачкој институцији. За то време објавио је највећи број својих студија, монографија и чланака. Нека дела објавио је и касније, када се преселио у Келн, у коме је боравио до своје смрти 1993, јер је наставио да ради на материјалима које је припремао и скупљао претходних неколико деценија.

имала истакнутију улогу током Другог светског рата. Сви затвореници су били под вишеструким тријажама савезника, с обзиром на то да су били означени као потенцијални извршиоци или помагачи најтежих ратних злочина. Видети више о томе у: Стојан Вуксић, *Ипсилонски дневник*, (Минхен: Искра, 1987).

24 *D. P.* је скраћеница две енглеске речи „displaced person“, у значењу „статус расељеног лица“. Ову ознаку су добијала она лица која су пребачена у Немачку и над којима није вршена истрага нити су била предмет икакве оптужбе, те су били слободни. Касније је овај статус додељиван и оним лицима над којима није доказана кривица, односно онима који су касније бивали ослобођени. О овоме видети опширније у: Станиша Р. Влаховић, *Зборник докумената из Британске архиве. Англо-југословенски односи 1941–1948*, (Бирмингем, 1985), 417.

25 Адреса проф. Слијепчевића у Лингену на Емсу била је: DP Camp Jugoslav (23) Lingen bei Ems, Britische Zone, Deutschland.

26 Ову информацију нам је пружио ћерка проф. Слијепчевића, у једном од бројних телефонских разговора које смо обавили у последње две године.

Проф. Слијепчевић је објављивао књиге и чланке у емигрантској литератури, под својим именом и презименом, али и под псеудонимима. Највише је објављивао у зборашком емигрантском листу *Искра*,²⁷ док је истовремено своје књиге најчешће штампао у штампарији Искре у Минхену. Његови чланци тицали су се црквених прилика, али је писао и приказе књига, често се освртао на политичке теме, као и на стање у СФРЈ и на Балкану. Такође, он је у својим чланцима коментарисао и политичке прилике на глобалном нивоу.

Током свог емигрантског живота, редовно је писао против власти у СФРЈ, непрекидно гајећи своје честе и блиске контакте са зборашима у Немачкој, али и са другим емигрантима широм света. Истовремено, историјска и историографска литература објављивана у СФРЈ након Другог светског рата третирао је ЈНП „Збор“ као профашистички покрет, збораше као фашисте, а њихово „загранично организовање и повезивање“ као терористичко организовање, са циљем рушења комунистичког режима. Збораша су били окарактерисани као личности које су вршиле изузетно штетну „субверзивну делатност“ против СФРЈ.²⁸ Слијепчевић је припадао овом кружоку, односно самом врху Збора у емиграцији, и био је изузетно активан. Као личност, несумњиво је био човек од ауторитета, и питан и консултован од својих сабораца, као и других емиграната.

27 Први број часописа *Искра* одштапан је 15. јуна 1949. у Лингену. Назив листу дао је Ратко Парезанин. Уредник је био Боривоје Карапанџић, коме је кључну помоћ око штампања првог броја пружио Влајко Влаховић. Прва три броја *Искре* штампана су у Лингену. Потом је целокупан издавачки подухват пребачен у Минхен, у коме је овај лист излазио током наредних неколико деценија. Убрзо по пребацивању целокупног посла у Минхен, уредници су постали Ратко Парезанин и Ратко Обрадовић. Власник и издавач листа био је Јаков Љотић, рођени брат Димитрија Љотића. Целокупан посао око издавања листа је 1988. пребачен у Велику Британију. Према Светомиру Пауновићу, који је током неколико година такође обављао посао уредника, *Искра* је била „буктиња ЈНП Збор“. Он наводи: „Главни сарадници у почетку били су инг. Милосав Васиљевић, др Ђоко Слијепчевић, Мирко М. Влаховић, Бошко Н. Костић, Слободан Станковић, Роко Калеб, Зденко Антић, Јеруц Димитри, Влајко Влаховић и, разуме се, власник листа Јаков В. Љотић“. Упоредити: Светомир Пауновић, „Др Ђоко Слијепчевић“, у: Светомир Пауновић, *Сећања сведока*, 302–303. О почецима штампања *Искре*, њеном трајању, вишедеценијском излажењу и историјату видети такође у: Светомир Пауновић, *Сећања сведока*, 302–311.

28 Упоредити: Бранислав Божовић и Младен Стефановић, *Милан Аћимовић, Драги Јовановић, Димитрије Љотић*, (Загреб: Едиција „Трагом издаје и злочина“, 1985); Младен Стефановић, *Zbor Dimitrija Ljotića*, (Beograd, 1984); Milo Bošković, *Šesta kolona. Nastanak, organizacija i delovanje antijugoslovenske fašističke organizacije*, (Zagreb: Tehnika, Novi Sad: Dnevnik, 1985).

Околности запослења у Институту за југоисточну Европу важне су за схватање живота и рада проф. Слијепчевића, као и за разумевање и боље упознавање са активностима једног дела српске послератне политичке емиграције у Немачкој. Ово истраживање доприноси сагледавању недовољно истраженог научног рада проф. Слијепчевића, његовог емигрантског живота, као и бољем разумевању настајања његових дела.²⁹ Рад проф. Слијепчевића у Институту за југоисточну Европу 1955–1975. године истражили смо прегледањем архиве Института, која се налази у Баварском државном архиву (Bayerisches Hauptstaatsarchiv) у Минхену,³⁰ као и ишчитавањем извора и литературе у Баварској државној библиотеци (Bayerische Staatsbibliothek) у Минхену, у којој се налази велики број објављених радова, односно књига и чланака проф. Слијепчевића. Наведене две немачке институције биле су нам главни извор података, а у осталим институцијама и архивама у Савезној Републици Немачкој и у

29 Упоредити краће биографије проф. Ђока Слијепчевића у којима се помиње његов живот у емиграцији у следећим делима: Светомир Пауновић, „Др Ђоко Слијепчевић“, *Сећања сведока једног времена*, (Београд, 2004), 330–332; Гојко Протић, „Преминуо је доктор Ђоко Слијепчевић“, *Глас канадских Срба*, 25. фебруар 1993, 6; Димитрије Калезић, „Др Ђоко Слијепчевић као црквени историчар. Човек – институција“, *Нова Искра* 48, новембар 1997, 43–45; Драгутин Јакшић, „Биографија аутора књиге (На основу делова некролога објављеног у ‘Искри’ из Бирмингема бр. 981 од 1. фебруара 1993. г.)“, *Српска ослободилачка идеја*, Ђоко Слијепчевић, (Београд: Друштво „Нова искра“, 2011), 108–115. - Нисмо успели да пронађемо ниједан чланак на немачком језику у коме се налазе подаци о емигрантском животу проф. Слијепчевића. Изузетак је чланак у коме проф. емеритус др Урс фон Аркс, некадашњи професор на Старокатоличком теолошком факултету Универзитета у Берну, у најосновнијим цртама помиње студијски боравак српских студената у Берну, међу којима се налази и проф. Слијепчевић. Видети: Urs von Arx, „Bischof Nikolaj Velimirović (1880–1956) und seine Berner Zeit im Rahmen der crhistkatholisch – serbisch-orthodoxen Beziehungen“, *Internationale kirchliche Zeitschrift: neue Folge der Revue internationale de théologie* 95, 1/2005, 1–33. Овај чланак објављен је и на српском језику: „Епископ Николај Велимировић (1880–1956) и његове студије у Берну у оквиру старокатоличких и српско-православних односа“, *Српска теологија у двадесетом веку* 2/2007, 7–27.

30 У Баварском државном архиву прегледали смо два фонда. У питању су: Aktennummer 29 (заправо Bayerisches Hauptstaatsarchiv Abt. V Südostinstitut 29, у даљем тексту: BayHStA Südostinstitut 29) и Bayerisches Hauptstaatsarchiv Südostinstitut 242 (односно подгрупа фонда Südost-Institut, Personalakten, Familienname: S, у даљем тексту: BayHStA Südostinstitut 242). Посебну благодарност изражавамо господину др Конраду Клевингу који нас је упутио у Државни архив Баварске (Bayerisches Hauptstaatsarchiv) у Минхену, наводећи нам који фондови овог архива садрже податке о проф. Слијепчевићу.

Републици Србији прикупили смо материјале који су нам послужили у сагледавању општије слике о проф. Слијепчевићу.

У раду ћемо прво приказати историју Института за југоисточну Европу, са освртом на његову улогу и задатак. Потом ћемо изложити резултате који се тичу осветљавања рада проф. Слијепчевића при овој академској институцији, као и како су настала поједина дела овог црквеног историчара у егзилу.

Историјат Института за југоисточну Европу у Минхену

Данашњи Институт за истраживање источне и југоисточне Европе (Institut für Ost- und Südosteuropaforschung)³¹ налази се у Регензбургу. Основан је под називом „Институт за Југоисток“ (Südost-Institut) 1930. године у Минхену. Основала га је Фондација за проучавање немачког народа на југу и југоистоку (Stiftung zur Erforschung des deutschen Volkstums im Süden und Südosten). Његов први директор је био Карл Александер фон Милер (Karl Alexander von Müller).³² Тадашња истраживања су била усмерена првенствено на изучавање историје баварских насеља и „немство“ (Deutschtum).³³

31 О историји Института видети више у: Karl Nehring, *Südost-Institut München, 1930–1990. Mathias Bernath zum siebzigsten Geburtstag*, (München: R. Oldenbourg, 1990); Mathias Beer, Gerhard Seewann, *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches. Institutionen, Inhalte, Personen*, (München: R. Oldenbourg, 2004); Katrin Boeckh and Hermann Beyer-Thoma, *Osteuropa in Regensburg. Institutionen der Osteuropa-Forschung in Regensburg aus ihrer historischen Perspektive*, (Regensburg: Stadtarchiv Regensburg, 2008). Упоредити и: Osteuropa-Institut, *Das Osteuropa-Institut im Wissenschaftszentrum Ost- und Südosteuropa Regensburg*, (Regensburg: Osteuropa-Institut, 2007).

32 О Карлу Александру фон Милеру видети више у: Matthias Berg, *Karl Alexander von Müller: Historiker für den Nationalsozialismus (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften)*, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014). Упоредити и студију Винфрида Шульца: Winfried Schulze, „Karl Alexander von Müller (1882–1964). Historiker, Syndikus und Akademiepräsident im ‚Dritten Reich‘. Eine Geschichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften in historischen Porträts“, у: Dietmar Willoweit, *Denker, Forscher und Entdecker*, (München: Beck, 2009), 281–306.

33 Појам „Deutschtum“ преводи се као: немство, немштина, немачка природа, немачка народност, понашање и држање Немаца, немачки дух, немачки карактер. Упоредити: Светомир Ристић, Јован Кангрга, „deutschtum“, *Енциклопедијски немачко-српскохрватски речник I*, (Београд: Просвета, друго издање, 1963), 289.

Постављењем Фрица Ваљавца (Fritz Valjavec)³⁴ за управника, југоисточна Европа постаје жижа интересовања, посебно од 1935. године. Почетком Другог светског рата, Институт је остварио сарадњу са Институтом за немачку спољнополитичку науку (Institut dem Deutschen Auslandswissenschaftlichen). Након Другог светског рата, Институт наставља са радом 1951. године под покровитељством баварског министарства за науку, а убрзо и уз личну подршку савезног канцелара Конрада Аденауера (Konrad Hermann Joseph Adenauer).³⁵

Ваљавец поново постаје управник 1955. а тадашњи назив установе је Институт за Југоисток. Од тада настаје период напредовања ове институције. Већ 1957. почиње издавање библиографије савременог југоистока („Der erste Band der Schriftenreihe Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas“). Институт је поново добио ново име: Фондација за научна истраживања југоисточне Европе (Stiftung für wissenschaftliche Südosteuropaforschung). Након изненадне смрти Ваљавца 1960, нови управник постаје професор историје југоисточне Европе у Берлину др Матиас Бернат (Mathias Bernath).³⁶

У наредном периоду пажња Института је фокусирана на изучавање комунизма, као и на проучавање унутрашњег функционисања земаља југоисточне Европе. Наше је мишљење да такав истраживачки фокус није био плод само академске знатижеље, већ су иза њега стајали и идеолошки и реал-политички интереси. Проучавање комунизма било је истовремено важан сегмент хладноратовске политике Сједињених Америчких Држава (САД). Потпуно је разумљиво да су државни органи САД-а рад и организацију оваквих институција помагали и финансијски и логистички.³⁷

34 О Ваљавцу видети више у: Mathias Beer, Gerhard Seewann, *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches. Institutionen, Inhalte, Personen*, (München, 2004).

35 Конрад Аденауер (1876–1967) је био немачки канцелар 1949–1963. О њему видети више у: Peter Koch, Klaus Körner, *Konrad Adenauer*, (Düsseldorf: Albatros, 2004); Wilhelm von Sternburg, *Adenauer – Eine deutsche Legende*, (Berlin, 2005). На српском језику видети: Nikola Živković, *Konrad Adenauer: karijera jednog državnika*, (Beograd: Konrad Adenauer Stiftung, 2012). Од извора упоредити: Konrad Adenauer, *Erinnerungen I–IV*, (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1965–1968). Ова четири тома Аденауерових сећања су вишеструко важна и корисна за боље разумевање догађаја и уређења саме Немачке, посебно у времену након завршетка Другог светског рата.

36 О Матиасу Бернату видети више у: Karl Nehring, *Südost-Institut München. 1930–1990. Mathias Bernath zum siebzigsten Geburtstag*, (München: R. Oldenburg, 1990).

37 Овај закључак смо извели на основу следећих претпоставки. Пре свега, питања обавештајног рада у принципу нису лако докучива, а истраживачима најчешће није дозвољено да имају увид у финансијске трансакције обавештај-

Особље Института скренуло је пажњу на себе, посебно кроз референтне радове који су условили повећање научног нивоа. Све наведено је довело до тога да стране (обавештајне) службе неких од „партнерских земаља“ пажљивије прате активности Института, као и особља запосленог при овој институцији.³⁸ Ова обавештајна делатност сасвим сигурно је постојала и раније, али је током овог периода интензивирана.

Од 1982. године установа носи назив Институт за југоисточну Европу (Südosteuropa Institut). У то време управник је постао Едгар Хеш (Edgar Hösch),³⁹ а пажња је била усмерена и на догађаје који су се одиграли у бившој СФРЈ. Ово је узроковало да Институт често консултују и бројни медији, као и функционери и политичари на (високим) положајима. Активнијим учешћем у судбоносним догађајима на простору некадашње Југославије крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века, Савезна Република Немачка добила је на угледу, посебно у домену значаја и утицаја у спољној политици. Свему овоме су допринеле тадашње анализе које су направљене на Институту за југоисточну Европу.

Крајем XX и почетком XXI века, Институт је умањио интензитет и обим свог рада. Тих година је уследило отварање других институција које су се бавиле сличном тематиком или граничним

них служби. Разуме се да се оваква врста документације налази под режимом (трајне) заштите. Ознаке тајности и недоступност материјала условили су да изостане конкретно навођење докумената на која бисмо могли да се позовемо или која бисмо могли да цитирамо. Ипак, приметна је врло изражена коинциденција да се читав институт, на више нивоа и кроз већи број експерата и истраживача, бави проучавањем комунизма као идеологије, комунистичким покретима у источној и југоисточној Европи, као и комунистичким уређењем ових области, а тек у одређеној мери и историјом тих крајева или држава. Такође, јасно је да се врхунац рада Института поклапа са трајањем Хладног рата. Након распада комунистичких земаља, примера ради СССР, СФРЈ или Чехословачке, када се може констатовати пад комунизма, Институт драстично смањује број запослених лица која су се бавила овим питањима и прилично мења програмску оријентацију. То је био разлог да донесемо овакав закључак, премда нисмо имали увид у финансијске извештаје Института нити смо могли да закључујемо на основу прегледаних докумената.

38 Ово се пре свега односи на Сједињене Америчке Државе (САД).

39 Едгар Хеш је рођен 1935. године. Управник Института је био од 1990. до 2007. године. Више о Хешу видети у: Karl Nehring, *Südost-Institut München 1930–2005. Edgar Hösch zum siebzigsten Geburtstag*, (München: R. Oldenburg, 2005); Konrad Clewing, Oliver Jens Schmitt, *Südosteuropa. Von vormoderer Vielfalt und nationalstaatlicher Vereinheitlichung. Festschrift für Edgar Hösch*, (München: R. Oldenburg, 2005).

областима, што је довело до стагнације рада Института и приличног смањења броја његових запослених, као и броја сарадника. Стога је Баварска донела одлуку да Институт за југоисточну Европу (Südosteuropa Institut) и друга два института – Институт за источно право (Institut für Ostrecht) и Институт за источну Европу (Osteuropa-Institut) – обједини у једну установу. Поменути три института су 2007. пресељена у Регензбург. Од 1. јануара 2012. ова заједничка институција је преименована у Институт Лајбниц за источноевропска и југоисточноевропска истраживања (Leibniz-Institut für Ost- und Südosteuropaforschung).⁴⁰

Улога и значај Института за југоисточну Европу

Углед Института за југоисточну Европу непрекидно је растао од тренутка обнављања рада у послератним годинама. Специфична сазнања допринела су његовом утицају на многе друштвене сегменте, па чак и на политичке одлуке. Набројано је неколико чинилаца који су омогућили стручно сагледавање и анализирање актуелних прилика, због чега је ова институција била цењена и радо „коришћена“.

Високом академском нивоу Института у првом реду су допринели високо образовање и стручност запослених лица и сарадника, њихова стручна и усмерена знања, као и познавање бројних страних језика.⁴¹ Следећи чинилац била је добра и разноврсна обавештеност, као и вишегодишња, па и вишедеценијска фокусираност на друштвене токове земаља југоисточне Европе. Приметна је и извесна погодност која није постојала у земљама комунизма – Институт је био у прилици да, са једне стране, прикупља анализе, а да се истовремено, са друге стране, бави слабостима комунизма. Критика комунистичког уређења могла је да буде развијена, разграната и проучавана управо захваљујући сарадницима или стално запосленим стручња-

40 Једна од специфичности ове институције у савременом добу је следећа: поред истраживања југоисточне Европе, жижка истраживања постале су регије и земље бившег СССР-а. Некадашњи Институт за југоисточну Европу (Südosteuropa-Institut) један је од три носиоца Научног центра за источну и југоисточну Европу у Регензбургу (Wissenschaftszentrum Ost- und Südosteuropa Regensburg), односно како се у литератури најчешће скраћено наводи: „WiOS“. Ова троделна институција има запажену и честу сарадњу са Универзитетом у Регензбургу, посебно са Катедром за историјске науке.

41 Проф. Слијепчевић је редовно пратио литературу и издаваштво на немачком, енглеском, бугарском, албанском и српском језику, као и на језицима других народа и народности СФРЈ.

цима. Тиме је Институт имао могућност, али и мандат, да ствари сагледава са много више страна, користећи бројне приступе који су у комунистичким земљама итекако били онемогућени.

*Рад проф. др Ђока Слијепчевића у Институту
за југоисточну Европу*

Проф. др Ђоко Слијепчевић је 1. јула 1955. почео да ради у Институту,⁴² склопивши основни уговор о пружању услуга (Werkvertragsbasis).⁴³ У уговору је назначено да је „хонорарни научни сарадник“ (wissenschaftlicher Mitarbeiter auf Honorarbasis).⁴⁴ Бројне друге потврде које му је издавао Институт у коме је запослен наводиле су да је „научни сарадник“ (wissenschaftler Mitarbeiter), а у каснијем добу и „слободни сарадник“ (freier Mitarbeiter).

Приходи, односно хонорари који су му исплаћивани током његовог запослења на Институту од 1955. до 1967. године⁴⁵ приказани су у Табели 1.⁴⁶

Табела 1: Компаративни приказ финансијских примања

- 42 Проф. Слијепчевић се током 1954. преселио из Берна у Минхен. Почетком 1956. у Минхену су му се придружиле супруга Радојка-Сека и ћерка Љеља. Поновно окупљање породице се догодило после раздвојености дуже од 11 година, након што је Слијепчевић емигрирао из Југославије крајем 1944. године. У једном од бројних телефонских разговора, ћерка проф. Слијепчевића нам је саопштила да су њих две успеле да емигрирају из Југославије након доношења закона у СФРЈ који је то омогућио. На основу расположивих историјских извора није било могуће реконструисати појединости овог пресељења. Адреса на којој је становала породица Слијепчевић у Минхену била је: Ringseisstrasse 4/III, München 15.
- 43 Видети: Баварски државни архив, Фонд BayHStA Südostinstitut 29. Документ насловљен „потврда“ (Bestätigung ch/1/V) од 19. јануара 1959. представља потврду о запослењу Слијепчевића као „научног сарадника“ (wissenschaftlicher Mitarbeiter) Института од 1. јула 1955. Документ је потписао Фриц Ваљавец, а издат је са циљем регулисања права на доделу азила (Asylrecht) Слијепчевићу.
- 44 Видети: Баварски државни архив, Фонд BayHStA Südostinstitut 242, документ „ch/1/V“.
- 45 Видети: Баварски државни архив, Фонд BayHStA Südostinstitut 242. - Извор за утврђивање просечне плате у Немачкој је Федерално министарство правде и заштите потрошача (Bundesministerium der Justiz und Verbraucherschutz), датум приступа 25. 8. 2016, http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_6/anlage_1.html
- 46 Одлучили смо да прикажемо нашу табелу са три колоне: текућа година, износ исплаћеног годишњег хонорара проф. Слијепчевићу, као и просечна годишња плата те године у Немачкој. Износи су наведени у немачким маркама – скраћено DM=Deutsche Mark.

проф. Слијепчевића

Година	Исплаћен годишњи хонорар	Просечна годишња зарада у Немачкој
1955.	2.150 DM	4.548 DM
1956.	4.886 DM	4.844 DM
1957.	7.200 DM	5.043 DM
1958.	7.600 DM	5.330 DM
1959.	9.865 DM	5.602 DM
1960.	9.307,50 DM	6.101 DM
1961.	8.400 DM	6.723 DM
1962.	8.400 DM	7.328 DM
1963.	8.520 DM	7.775 DM
1964.	9.140 DM	8.467 DM
1965.	9.300 DM	9.229 DM
1966.	9.300 DM	9.893 DM
1967.	9.300 DM	10.219 DM

Како видимо из табеле, материјални услови породице Слијепчевић су били релативно скромни, јер су износи примања прилично ниски за ондашње прилике. Поред тога, требало би имати у виду да је породица Слијепчевић имала три члана домаћинства, да се ћерка Љеља у том периоду школовала и да је све животне трошкове требало подмирити једном платом.⁴⁷

У Баварском државном архиву се налази и једно обраћање проф. Слијепчевића др Матиасу Бернату, управнику Института, 25. октобра 1967. године. На више од две странице, Слијепчевић у свом допису обавештава управника о неким појединостима лошег финансијског стања, са којим је суочен током тринаестогодишњег рада у Институту. Он за-

47 Др Љеља Слијепчевић посведочила нам је у својој изјави да њен отац најчешће није имао никакав други извор прихода.

тим експлицитно наводи да ће станарина од фебруара 1968. износити 250 немачких марака месечно, што је, у поређењу са ранијом киријом која је месечно била 168,55 марака, драстично поскупљење за готово 50%. Осим тога, трошкови месечног (приватног) осигурања износе 143,03 марке, што значи да за све остале трошкове живота ове породице остаје само 367 марака месечно.⁴⁸ У свом допису из 1967. Слијепчевић наводи осећање беспомоћности које има већ дуже време. Он моли управника Берната да му се дотадашњи месечни хонорар, који износи 700 марака, повећа на 950 немачких марака, наводећи да би желео да започне једно опширније истраживање. У Архиви се такође налази писмени одговор господина Берната, настао након разговара са проф. Слијепчевићем 9. новембра 1967, у коме га обавештава да је разумео захтев, али да тренутно није могуће пружити одговор на допис, те предлаже да се сачека први квартал 1968. године.

Добијање немачког држављанства

У Архиву Института налази се и документ од 7. октобра 1970. којим господин Бернат, управник, подржава захтев проф. Слијепчевића за доделу немачког држављанства⁴⁹ („Herrn Dr. Djoko Slijepčević

48 Осим овог Слијепчевићевог захтева да му се повећа плата, због незавидног финансијског стања у коме се годинама налазио, нашу тврдњу о скромним финансијским приходима породице потврдиле су нам и личности из емиграције које су познавале проф. Слијепчевића и његове емигрантске животне прилике, а са којима смо обавили разговоре и интервјуе. Овде у првом реду мислимо на Драгомира Пантелића и др Добривоја Томића - Бобана из Минхена, Бору Драгашевића из Канаде, али и познаваоце емигрантских прилика у Минхену, премда су животни и радни век провели у Србији - Часлава Тодоровића и Градимира Станића, вишедеценијског управника главне издавачке установе и штампарије Српске православне цркве. Уосталом, овај наш закључак поткрепљују и писма чланова породице Слијепчевић и породице Пивац.

49 Што се тиче добијања немачког држављанства, ћерка проф. Слијепчевића нам је посведочила да је овај захтев њен отац поднео најпре из практичних разлога. Породица је сваке две године продужавала свој визни статус у Немачкој. Осим тога, повремена путовања у Италију, у коју су Слијепчевићи понекад путовали на годишњи одмор, подразумевала су пролазак кроз Аустрију. Стога је било потребно да се добије и транзитна аустријска виза. Породица Слијепчевић је решила да поднесе захтев за доделу немачког држављанства. Требало би имати у виду да је и самој Љељи ово знатно олакшало даље школовање и каријеру, као и друге практичне животне ствари. Уз ово је везана и следећа прича: приликом матурске екскурзије, цело одељење минхенске гимназије добило је транзитну визу кроз Аустрију, док је званично била одбијена само ученица Љеља Слијепчевић. Тада је у Аустрији боравио Никита Хрушчов, први секретар комунистичке партије СССР-а, односно вођа Совјетског Савеза. Решаваоци визног

zu Vorlage bei der Regierung von Oberbayern“).⁵⁰ У овом документу стоји да проф. Слијепчевић ради као црквени историчар и научни познавацац Источне цркве од јула 1955. на основу основног уговора о пружању услуга. Последњи пасус преносимо дословце: „У интересу рада Института за југоисточну Европу је да господин др Слијепчевић добије немачко држављанство“ („Es liegt im Interesse der Arbeit des Südost-Instituts, dass Herr Dr. Slijepčević die deutsche Staatsbürgerschaft erhält“).

Слијепчевић је постао немачки држављанин 1973. године.⁵¹ Наша је претпоставка да га нису само разлози административне природе определили да затражи немачко држављанство. Пре свега, оно је могло да пружи могућност за лакше запослење некога од чланова породице Слијепчевић. Истовремено, могло је да представља и извесну заштиту од акција југословенске службе Државне безбедности. Убиства политичких емиграната у дијаспори започета су по налогу власти СФРЈ већ по завршетку Другог светског рата.⁵² Ликвидације су постале учесталије од краја шездесетих година XX века⁵³ и трајале су, барем у Немачкој, све до краја осамдесетих.⁵⁴ Многе по-

статуса гимназијалке Љеље Слијепчевић били су доброно упознати са чињеницом ко је њен отац. Породично порекло је онемогућило да Љеља отпутује на матурску екскурзију 1960. године.

50 Сва превођења су дело аутора текста.

51 Ово нам је у телефонском разговору децембра 2016. саопштила др Љеља Слијепчевић.

52 На ову чињеницу упућује једно необјављено емигрантско дело у које смо имали увид. Реч је о студији „Побијени Срби политички емигранти“ аутора Момчила Вуковића Бирчанина (1911–1984), који је имао надимак „Мумија“. Из овог дела сазнајемо да су активно праћење, прикупљање обавештајних података, као и „оперативне мере“ против емиграната предузимане већ након завршетка Другог светског рата. Неки емигранти су убијани ван територије Југославије, док су други били киднаповани у иностранству, па у тајности пребацивани у Југославију на суђење. Ова суђења су се најчешће завршавала изрицањем смртне пресуде, а затим и њеним извршењем. Захваљујемо се Жељку Марковићу, директору Историјског архива у Ужицу, који нам је поменуто студију дао на увид.

53 У филму „Убиство у Титово име“, који се налази на сајту немачког медијског емитера „Дојче веле“ (Deutsche Welle), наводи се овај временски оквир као почетак чешћих ликвидација југословенских политичких емиграната у Савезној Републици Немачкој. Видети: „Убиство у Титово име“, датум приступа 1. 12. 2017, <http://www.dw.com/sr/ubistvo-u-titovo-ime/a-18136926>

54 Упоредити следећа дела у којима се помињу убиства и организовања ликвидација емиграната: Milo Bošković, *Šesta kolona: nastanak, organizacija i delovanje antijugoslovenske fašističke emigracije*, (Zagreb – Novi Sad, 1985); Боровије М. Карапанџић, *Сећање на преминуле и разговори са живим савременицима*, (Београд, 1998); Лазар Д. Прокић, *Записи из туђине*, 1–2, (Београд, 1995); Радован Калабић, *Српска емиграција (прилози за историју српског исељеништва*

родице и фамилије истакнутих емиграната, било оних који су имали већу или познатију улогу током Другог светског рата или оних чији су чланови породице били у изгнанству истакнути у неком покрету, издаваштву, пропаганди, организовању или припремању „антидржавног деловања“, проводиле су деценије у страху и осећају беспомоћности. Као вишедеценијски активни члан и припадник ЈНП Збор, личност чије је место било у самом врху овог покрета и након емигрирања из Југославије, а свакако и као један од најплоднијих антикомунистичких писаца и стваралаца, Слијепчевић је највероватније одлуку о добијању немачког држављанства, поред практичне стране, донео и због одређене заштите коју је тај пасош омогућавао.⁵⁵

*Предложак рада проф. др Ђока Слијепчевића
„Српска православна црква након Другог светског рата“*

У Баварском државном архиву налази се и један предложак, односно диспозиција (Disposition).⁵⁶ У писму управнику Института

1830–1992), (Београд, 2011). У наведеним делима се налазе описи ликвидација и мера које је Државна безбедност предузимала против емиграције, најчешће четничке и зборашке провенијенције. Упоредити и дело у коме се обрађује третирање емиграције у дипломатским круговима: Dragan Subotić, *Srpska politička emigracija u analima jugoslovenske diplomatije (1945–1971). Prilozi za diplomatiju i diplomatsku istoriju I*, (Београд: Институт за политичке студије, 2004).

55 Ђерка проф. Слијепчевића нам је пренела да је њен отац сазнао да се налази на листи за ликвидацију, и то управо у периоду када су ове акције биле интензивирани. На ово упућује и садржај писама размењених између породице Слијепчевић и породице Пивац, током шездесетих и седамдесетих година XX века. Имали смо увид у писма која су припадала покојном Марку Пивцу (1921–2017), зету проф. Слијепчевића. Из ових писама се може закључити да су чланови шире породице Слијепчевић живели у страху и nelaгодности, посебно након убиства Ратка Обрадовића, уредника *Искре*, 1969. године у Минхену. Такође, у једном од усмених сведочења које смо добили од Часлава Тодоровића, сина протојереја-ставрофора Алексе Тодоровића, свештеника који је служио у Минхену од 1951. до 1990, посведочено нам је да је Ђоко Слијепчевић итекао био забринут за свој живот. Часлав Тодоровић је посетио свог оца, проту Алексе Тодоровића у Минхену непосредно након убиства власника и издавача *Искре* Јакова-Јаше Љотића, рођеног брата Димитрија Љотића, 1974. године. Тада је присуствовао разговору између Ратка Парезанина, Ђока Слијепчевића и свештеника Алексе Тодоровића, који су расправљали о томе ко би следећи могао да буде убијен. Усмену изјаву Часлав Тодоровић нам је дао 14. 9. 2016. године.

56 Појам „Disposition“ преводи се и као: распоред, подела. Светомир Ристић, Јован Кангрга, „Disposition“, *Енциклопедијски немачко-српскохрватски речник I*, (Београд, Просвета, друго издање, 1963), 297.

Бернату, од 21. фебруара 1968, Слијепчевић наводи да му доставља садржај опширнијег дела на коме ће радити, а који би требало погледати пре детаљнијег разговора о самом пројекту. Наслов најављеног рада је: „Die Serbische orthodoxe Kirche nach dem Zweiten Weltkrieg“ (Српска православна црква након Другог светског рата).⁵⁷ Овај експозе садржи три и по странице. У њему проф. Слијепчевић најављује поделу истраживачког рада у седам поглавља, при чему свако поглавље има по неколико поднаслова. Главна поглавља су:

1. Стање СПЦ после Другог светског рата;
2. Сусрет [СПЦ] са новом влашћу;
3. Унутарцрквена опозиција [у СПЦ];
4. Отпор СПЦ [новом режиму];
5. Сепаратистички покрети унутар СПЦ;
6. Побољшање односа између Цркве и Државе;
7. Данашње стање СПЦ.

Слијепчевић најављује да ће рад имати најмање 250 страница, а затим напомиње да извори дела које је у настајању нису до сада коришћени, као и да су аутентични. Тиме указује на оригиналност будуће књиге, јер до тада није објављен ниједан свеобухватан рад на ову тему, који би уједно садржао и неопходну истраживачку компоненту.⁵⁸

Биографски лексикон историје југоисточне Европе

Едиција „Биографски лексикон историје југоисточне Европе“ („Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas“) представља једно од обимнијих издања Института за југоисточну Европу.⁵⁹ Ова

57 Целокупну диспозицију (предлог за рад, садржај по цртицама, тезе са белешкама у којима је садржан главни правац истраживачког рада који је проф. Слијепчевић планирао) пронашли смо у помињаном документу ВаУНStA Südostinstitut 242.

58 Упоређивањем садржаја овог предлога установили смо да је од њега касније настало дело које је Слијепчевић објавио на српском језику под насловом *Историја Српске православне цркве III*. Иако он ово дело најављује 1968, оно ће први пут бити одштампано тек 1986. године. Видети: Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве III*, (Келн, 1986).

59 Поменути *Биографски лексикон историје југоисточне Европе* издат је у четири тома, у периоду од 1974. до 1981. Упоредити: Mathias Bernath, Felix von Schroeder, *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas* 1, (München, 1974); Mathias Bernath, Felix von Schroeder, *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*

својеврсна енциклопедија пружа биографске податке о 1.625 личности. У четири тома поменуто је око 10.000 особа. Од личности старије српске историје биографски су представљени средњовековни владари, црквени поглавари и духовници, важне личности устаничке Србије, чланови династија Обреновић и Карађорђевић, културни посленици XIX и XX века. Приказане су и знамените личности новије српске историје.

Проф. Слијепчевић је потписао укупно 21 одредницу у лексикону. Ови његови радови су академској средини у Србији – српској историографији и истраживачима црквених тема – потпуно непознати.⁶⁰ Прилично је широк дијапазон личности које је обрадио и приказао. Представио је црквене великодостојнике, државнике и научнике. Такође, скренуо је пажњу немачке јавности на одређене личности које нису биле довољно познате или признате, а за које је сматрао да имају историјски значај. То су:⁶¹

- „Сафетбег Башагић Реџепашаић“,⁶² оријенталиста, политичар, писац и преводилац, оснивач је оријенталистике у Босни и Херцеговини;

- „Фране Булић“,⁶³ фратар, археолог и историчар из Далмације; основао је Фонд за студенте археологије и историје уметности;

- „Мита Ценић“⁶⁴ био је један од оснивача „Социјалистичког покрета“ у Србији, као и социјалистичких листова *Радник*, *Борба*, *Истина*, *Час* и *Нови београдски дневник*;

2, (München, 1976); Mathias Bernath, Felix von Schroeder, *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas* 3, (München, 1979); Mathias Bernath, Franz Nehring, *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas* 4, (München, 1981).

60 Ниједну од ових одредница не наводи ниједна досадашња библиографија проф. Слијепчевића. Упоредити досадашње библиографије: Предраг Пузовић, „Др Ђоко Слијепчевић (1907–1993) – Биографија и библиографија“, *Богословље* 1–2/1992, 103–116; Драган Суботић, „Библиографија одабраних радова др Ђоке Слијепчевића“, *Органска мисао Срба у XIX и XX веку (књига 1)*, Драган Суботић, (Београд, 1999), 443–453.

61 Библиографија као помоћна научна дисциплина има своје устаљене принципе и законитости. У овом раду ми смо се определили за израду реферативне библиографије, с обзиром на чињеницу да њу карактерише кратак сажетак садржаја наведеног дела или публикације, односно у нашем случају – лексикографске јединице. Радове наводимо хронолошки, односно према њиховом објављивању и редоследу распореда у *Биографском лексикону историје југо-источне Европе*.

62 Видети: Bernath, Schroeder, *Biographisches Lexikon* 1, 142–143.

63 Исто, 269–270.

64 Исто, 300–301.

- „Димитрије (Павловић)⁶⁵ био је српски патријарх. У време-
ну његовог управљања СПЦ донет је Закон о Православној цркви, ос-
нован је Православни богословски факултет, покренут је часопис *Бо-
гословље*, на Католичком теолошком факултету у Загребу основано
је Одељење за православну теологију;

- „Јурај (Георг) Драшковић фон Тракошћан“,⁶⁶ бискуп и бан у
Хрватској, Славонији и Далмацији у XVI веку. Основао је тридентско
Семениште у Загребу. Касније постаје кардинал. Залагао се за при-
чешће под оба вида;

- „Даниеле Фарлати“,⁶⁷ италијански историчар, језуита. За-
служан је за почетак објављивања историје Јужних Словена у делу
Slavicum Sacrum на латинском језику;⁶⁸

- [Патријарх српски] „Гаврило“ [Дожић]⁶⁹ био је патријарх у
изузетно тешком историјском тренутку. Првобитно је био интерни-
ран у манастире у Србији, а затим и у концентрациони логор Дахау:

- „Први српски Патријарх Јоаникије“⁷⁰ био је први српски па-
тријарх „Срба и Грка“. Крунисао је Душана за цара „Срба и Грка“. У Све-
тој земљи је сазидао храмове Светог Илије и Светог Николе;

- „Јосиф први“⁷¹ био је Бугарин који се посветио књижевности
и новинарству. Изабран је за бугарског егзарха, а потврђен од сул-
тана. Залагао се за поделу Македоније између Срба, Грка и Бугара;

- „Јосиф Соколски“⁷² био је без образовања. Предводио је хај-
дучке групе против Турака. Потом је прешао код унијата, па се вра-
тио својима, али је нанео штету Бугарима и њиховој црквености;

- [Патријарх српски] „Јован други“⁷³ више је био ангажован на
политичком неголи на црквеном послу. Организовао је акције про-
тив Турака. Највероватније је пострадао у затвору;⁷⁴

65 Исто, 402–403.

66 Исто, 435–436.

67 Исто, 493.

68 Ово дело је богат извор црквене историје читавог Балкана, премда је изла-
зило у деловима, чак и деценијама након смрти Фарлатија. Објављено је девет
томова у периоду од 1751. године до 1910. године.

69 Видети: Bernath, Schroeder, *Biographisches Lexikon* 2, 17–18.

70 Исто, 272–273.

71 Исто, 299–300.

72 Исто, 301–302.

73 Исто, 305–306.

74 Овај запис је проф. Слијепчевић урадио заједно са П. Бартлом (P. Bartl).

- „Саво Косановић“⁷⁵ био је учитељ вере дуго година. Писао је о историји сарајевске црквене општине, као и о богумилима. Основао је Богословију у Рељеву, покрај Сарајева;

- „Макарије Соколовић“⁷⁶ изданак заслужне фамилије у српској историји. Створио је бројне епархије. Развијао је културни живот, подизао храмове и подстицао рад преписивачких школа;⁷⁷

- „Мелентије Павловић“⁷⁸ умео је да се избори за права Срба код Порте. Формирао је Синод СПЦ и интензивно је сарађивао са лаицима. Издао је црквени устав 1833;⁷⁹

- [Митрополит] „Михаило“ [Јовановић]⁸⁰ модернизовао је богословије, унапредио је образовање клира, као и манастирски живот. Омогућио је потврду аутокефалије СПЦ. Први је успоставио везу са Англиканском црквом;

- [Никодим] „Милаш“⁸¹ био је епископ и црквени историчар. Мајка му је била Италијанка, римокатоликиња. Издавао је *Гласник православне епархије далматинско-истријске*. Сакупио је и превео на српски све каноне, са (научним) коментарима на њих. Написао је и значајно дело о православљу у Далмацији. Био је изразити критичар прозелитизма и унија. Аустроугарска полиција му је запленила бројне рукописе и преписку, и то никада није пронађено нити враћено СПЦ;⁸²

- [Митрополит] „Павле“ [Ненадовић]⁸³ посветио се развијању школа. Написао је монашка и свештеничка правила. Основао је Фонд за школовање будућег клира. Помагао је Хиландар, као и манастире у Светој земљи, због чега је од јерусалимског патријарха добио титулу „Епитроп Христовог гроба“;

- [Митрополит] „Петар“ [Јовановић]⁸⁴ био је велики реформатор СПЦ. Основао је београдску Богословију. Био је трн у оку Обреновићима, због чега је напустио Србију;

75 Видети: Bernath, Schroeder, *Biographisches Lexikon* 2, 486–487.

76 Видети: Bernath, Schroeder, *Biographisches Lexikon* 3, 79–80.

77 Овај запис је проф. Слијепчевић урадио заједно са П. Дерем (P. Dörr).

78 Видети: Bernath, Schroeder, *Biographisches Lexikon* 3, 156–158.

79 Овај запис је проф. Слијепчевић урадио заједно са П. Х. Дерем (P. H. Dörr).

80 Видети: Bernath, Schroeder, *Biographisches Lexikon* 3, 194–196.

81 Исто, 207–210.

82 Овај запис је проф. Слијепчевић урадио заједно са П. Х. Дерем (P. H. Dörr).

83 Видети: Bernath, Schroeder, *Biographisches Lexikon* 3, 411–413.

84 Исто, 430–431.

- [Митрополит] „Јосиф Рајачић“⁸⁵ борио се против унијаћења Срба. Касније је изабран за митрополита карловачког. Одлучно се супротстављао мађаризацији Срба. У то време је основана „Српска Војводина“ (die Serbische Woiewodschaft). Покренуо је штампарију са циљем развијања српске културе у Аустроугарској монархији. За своје заслуге у Монархији је проглашен за барона;

- [Бугарски егзарх] „Стефан“ [Попгеоргиев],⁸⁶ као епископ, сарађивао је са безбожним властима. Током Другог светског рата залагао се против прогона СПЦ на окупираним територијама;

- [Митрополит] „Стефан Стратимировић“⁸⁷ основао је гимназију у Сремским Карловцима. Подигао је ниво образовања свештеничког кадра, а унапредио је и њихово материјално стање. Залагао се за обнову српске државе.

Престанак рада проф. Слијепчевића и његово пензионисање

Слијепчевић је почетком 1975. решавао питање престанка рада на Институту. У Баварском државном архиву пронашли смо да је допуна уговора о раду закључена 7. јануара 1975. године. Ово се види из допуне споразума уговора о раду који датира од 26. јуна 1975.⁸⁸ И овај документ је потписао управник Бернат. У њему се наводи да је проф. Слијепчевић продужио уговор о раду на Институту до 15. јула 1975, а затим да даље продужавање уговора о раду, односно склапање новог уговора није могуће.

Слијепчевић је престао да буде радно активан 15. јула 1975. С обзиром на то да је остварио услове за пензионисање – који се тичу година живота, не и година радног стажа – уплатио је себи допуне стажа за неколико година и тиме је стекао право на пензију. И након званичног пензионисања, наставио је да сарађује са Институтом као „слободни сарадник“ (frei Mitarbeiter).

Убрзо након пензионисања, са супругом Радојком одселио се у Келн, 1976. године.⁸⁹ Приликом селидбе пренето је више од 70

85 Видети: Mathias Bernath, Franz Nehring, *Biographisches Lexikon* 4, 20–21.

86 *Исто*, 188–189.

87 *Исто*, 213–214.

88 Видети: Фонд BayHStA Südostinstitut 242.

89 Адреса породице Слијепчевић у Келну била је: Josefstrasse 56/VI, 5000 Köln 90 (Porz) – West Germany.

пакета његових књига. Ћерка проф. Слијепчевића нам је у телефонском разговору саопштила да је своје родитеље након пресељења у Келн активно финансијски помагала, све до њихове смрти, јер је износ њихове пензије био премали и они су се налазили у незавидној материјалној ситуацији.⁹⁰

Закључна разматрања о раду проф. др Ђока Слијепчевића у Институту за југоисточну Европу 1955–1975.

Мучан период живота који је провео у логорима за расељена лица 1945–1948. као да је припремио проф. Слијепчевића за најплодотворнији рад. Првобитни замах његовог стваралаштва представља пресељење у Швајцарску, на студијски боравак при Старокатоличком теолошком факултету Универзитета у Берну. Ипак, врхунац прегалаштва је период живота и рада у Минхену. Запослење у Институту за југоисточну Европу и ангажман при овој изузетно цењеној немачкој институцији омогућили су му да остави бројна и вредна дела.⁹¹ Кратак историјат Института за југоисточну Европу, на коме је био запослен 20 година, а који смо изложили само у основним цртама, упућује на то да је Институт имао специфичну улогу од самог оснивања.⁹²

Период рада проф. Слијепчевића у Институту 1955–1975. дао је изузетно плодне резултате упркос свим спољним недаћама, а посебно упркос животу који је већина емиграната (и њихових по-

90 Након смрти проф. Слијепчевића, његова супруга и ћерка одлучиле су да његову личну библиотеку – књиге и часописе прикупљене током целог његовог живота – поклоне библиотеци Православног богословског факултета у Београду.

91 Свакако да је научном истраживању и писању проф. Слијепчевића погодвала чињеница да је могао да наручује књиге преко Института у коме је био запослен. Он је ову могућност обилато користио, богатећи своје радове обиљем литературе. О могућностима које су потпомогле његово стваралаштво, он сâм наводи: „Велики део материјала стајао ми је на располагању у Институту, јер тамо смо могли по нашој жељи да наручимо новине и публикације из других земаља, а и пријатељи и бивше колеге из Београда налазили су начина да ми пошаљу књиге. Доста материјала нашао сам у швајцарским библиотекама. Библиотека у Цириху је јако велика, а преко позајмне службе могао сам да наручим књиге из библиотека у Берну и у Бечу“. Видети: Интервју „Др Ђока Слијепчевић – Срби хоће све ‘на снагу’“, *Нин*, 7. фебруар 1992.

92 Наслов рада упућује на чињеницу да нисмо у могућности да се опширније бавимо значајем и утицајем Института на друге међународне токове и чиноце. Уосталом, ово и није тема чланка, али би основне информације о значају и позиционирању ове институције могле да буду од користи за сагледавање значаја Института на коме је проф. Слијепчевић био запослен током две деценије.

родица) проводила у свакодневној материјалној оскудици и личној несигурности. И из позиције савременог доба, које краси извесна хиперпродукција, може се приметити колико је књига, чланака и стручних радова Слијепчевић успео да објави, самостално и уз малу помоћ са стране. Наглашавамо ово с обзиром на познату чињеницу да је у тадашњем времену било веома тешко објавити књигу или стручну монографију у емиграцији.

Слијепчевић се довијао на разне начине, а већ се био навикао на то да му завршена дела стоје у рукопису годинама. Пример је студија „Српско-арбанашки односи кроз векове, са посебним освртом на новије време“, чији је материјал у завршној форми чуван две године у фиоци док није прикупљен новац за штампање ове књиге. Такав је случај био и са обимном студијом „Михаило, архиепископ београдски и митрополит Србије“, рукописом који је предат штампарији неколико година након припреме за штампање.⁹³

Из наведених чињеница се може закључити да је породица Слијепчевић имала тежак емигрантски живот, током неколико деценија. Обимно стваралаштво проф. Слијепчевића указује на то да су чланови његове породице бројне тешкоће трпели и истрпели, и да је он своје лоше материјално стање превазишао, оставивши бројна дела која је потписао. Издржавајући се скромним приходима са Института за југоисточну Европу, током дводеценијског рада, он је објавио значајна дела, од којих наводимо само најважнија: *Историја Српске православне цркве I* (објављена 1962), *Историја Српске православне цркве II* (1968) и *Српско-арбанашки односи кроз векове, са посебним освртом на новије време* (1974). Осим тога, он је у наведеном

93 Протојереј-ставрофор проф. др Димитрије Калезић, вишедеценијски професор Православног богословског факултета и његов некадашњи декан, износи веома интересантно сведочанство о овом делу. Наиме, рукопис дела о митрополиту Михаилу је остао у Слијепчевићевом стану у Београду након његовог емигрирања из Србије крајем 1944. године. Потом је рукопис прешао у руке његове сестре Стане Голубовић, која је становала у Црвенки, надомак Београда. Слијепчевић је овај рукопис успео да преузме тек након неколико деценија, а потом се посветио завршетку и преправљању овог дела, које је објавио тек 1980. под насловом *Михаило, архиепископ београдски и митрополит Србије*. Видети: Димитрије Калезић, „Др Ђоко Слијепчевић као црквени историчар. Човек – институција“, *Нова Искра* 48, новембар 1997, 43–45. Од проф. др Димитрија Калезића добили смо и-мејл у коме нам је пружио сведочанство свог упознавања и неколико разговора обављених са Слијепчевићем у Минхену шездесетих година XX века. Димитрије Калезић, и-мејл послат аутору 6. 11. 2017.

периоду написао и објавио неколико стотина чланака у емигрантском часопису *Искра*.

Премда је Слијепчевић у Институту био вишегодишњи референт за Бугарску и Албанију,⁹⁴ из чега произилази да је у великој мери пратио и ишчитавао литературу која се тицала ове две земље, ми нажалост нисмо успели да пронађемо никакав документ о томе. Фондови Баварског државног архива које смо прегледали⁹⁵ не садрже податке о томе какве је дописе и анализе саставио о Бугарској или Албанији.⁹⁶

Износећи вредносни суд о стваралаштву проф. др Ђока Слијепчевића, Светомир Пауновић, сведок његових животних околности током дуже од две деценије живота у Минхену и његов пријатељ и сарадник у *Искри*, навео је: „Слијепчевићева дела објављена у емиграцији, под условима борбе за одржавање егзистенције породице, добронамерни ће сматрати недостижним подвигом. Свака књига значила је улагање огромног труда и лично одрицање, да би се оваплотило дело посвећено свом народу и поколењима која долазе“.⁹⁷

Резиме

Након пресељења у Немачку 1954, проф. др Ђоко Слијепчевић запослио се у Институту за југоисточну Европу (Südosteuropa Institut) у Минхену, 1955. године. Током израде овог чланка коришћена су документа из архива овог института, као и из фондова Баварског државног архива из Минхена. У раду је дата кратка историја Института за југоисточну Европу, а затим је укратко разматран његов рад, значај и утицај, и дата је синтеза улоге и усмереног деловања Института на бројне друштвене и политичке токове у Савезној Републици Немачкој. Потом су испитане и детаљније приказане бројне појединости

94 У прегледаним фондовима Института пронашли смо да сâм Слијепчевић наводи да је задужен за Бугарску и Албанију. Упоредити, примера ради, већ поменуто обраћање 25. октобра 1967. године Бернату, управнику Института, ради повећања хонорара.

95 У наведеним фондовима Баварског државног архива пронашли смо радове који се односе на Србију, односно Југославију, као и помињање историје СПЦ.

96 Наша претпоставка јесте да је Слијепчевић правио елаборате о овим земљама, а те материјале је касније користио за своје чланке и књиге, које је самостално објављивао. Ипак, никакве Слијепчевићеве елаборате или извештаје нисмо пронашли у самој грађи.

97 Светомир Пауновић, „Др Ђоко Слијепчевић“, *Сећања сведока*, 331.

Слијепчевићевог рада у овом институту: датум запослења, тачан износ новчаних примања, проблеми са здравственим осигурањем, улога, ангажман и активности на послу, као и настајање појединих дела проф. Слијепчевића током његовог дводеценијског запослења. Презентован је и нови предложак рада на тему историје Српске православне цркве након Другог светског рата, који је представљао костур новог и обимног дела. Резултате свог истраживања и прикупљања података, Слијепчевић је објавио у књизи под насловом *Историја Српске православне цркве III*, 1986. године. Дате су и појединости Слијепчевићевог престанка рада на Институту, односно његовог пензионисања и сумиран његов рад и стваралаштво на Институту 1955–1975. године. Константовано је његово велико прегалаштво, које се запажа у обиљу корисних, научних, а свакако и актуелних радова: књига, монографија, чланака, студија, приказа и лексикографских одредница, које је написао упркос веома тешком емигрантском животу. Његов живот у егзилу био је прожет несигурностима и страхом, уз вишедеценијске изузетно скромне материјалне могућности (које су условљавале и неадекватне услове здравствене неге већ нарушеног Слијепчевићевог здравља).

Sources and Literature

- Bayerisches Hauptstaatsarchiv: Aktennummer 29, (Bayer. Hauptstaatsarchiv Abt. V Südostinstitut 29); Bayerisches Hauptstaatsarchiv Südostinstitut 242, Südost-Institut, Personalakten, Familienname: S.
- Arhiv Jugoslavije. Fond 110: Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, kutija 1-1.
- Vojni arhiv, Beograd. Grupa fondova Na, K 60, F 5, br. reg. 2/1-53.
- Autorizovani tekstovi intervju sa dr Ljeljom Slijepčević, u posedu autora. Mart 2016 – mart 2018.
- Autorizovani tekstovi intervju sa Dragomirom Pantelićem, u posedu autora. 9. 8. 2016. i 29. 8. 2016.
- Autorizovani tekst intervju sa Gradimirom Stanićem, u posedu autora. Februar 2016.
- Autorizovani tekst intervju sa dr Dobrivojem Tomićem - Bobanom, u posedu autora. 14. 9. 2016.
- Izjava Časlava Todorovića, u posedu autora. 14. 9. 2016.
- Dimitrije Kalezić. I-mejl poslat autoru 6. 11. 2017.
- Bora Dragašević. I-mejl poslat autoru 23. 12. 2016.
- Momčilo Vuković Birčanin - Mumija. „Pobijeni Srbi politički emigranti“ (neobjavljeno).
- Privatna pisma razmenjena između porodice Slijepčević (Nemačka) i porodice Pivac (Amerika).

- Datum pristupa 1. 6. 2017. <http://www.ios-regensburg.de/>
- Datum pristupa 25. 8. 2016. http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_6/anlage_1.html
- Datum pristupa 1. 12. 2017. <http://www.dw.com/sr/ubistvo-u-tito-vo-ime/a-18136926>
- Zečević, Miodrag, Jovan P. Popović *Dokumenti iz istorije Jugoslavije. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača iz Drugog svetskog rata*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 1996.
- *Saopštenja br. 7–33 o zločinima okupatora i njihovih pomagača*. Beograd: Državna štamparija, 1945.
- Pismo Đoka Slijepčevića upućeno vladiki Irineju Đorđeviću godine iz Munster-lagera, 20. 10. 1947. U: Stojan Vuksić. *Ipsilonki dnevnik*, 158–166. Minhen: Iskra, 1987.
- Intervju: „Dr Đoko Slijepčević – Srbi hoće sve 'na snagu'“, *Nin*, 7. februar 1992.
- Andrijašević, Nemanja. „Bibliografija prof. dr Đoka Slijepčevića do 1944. godine“. (u pripremi)
- Andrijašević, Nemanja. „Profesor dr Đoko Slijepčević u Švajcarskoj 1948–1954“. *Crkvene studije XVI*, 16/2, (Niš: Centar za crkvene studije, 2019), 359–378.
- Arks, Urs fon. „Episkop Nikolaj Velimirović (1880–1956) i njegove studije u Bernu u okviru starokatoličkih i srpsko-pravoslavnih odnosa“. *Srpska teologija u dvadesetom veku 2*, 2007, 7–27.
- Bakić, Jovo. „Fašizam u Jugoslaviji 1918–1941“. *Nova srpska politička misao XI*, 1–4, (Beograd, 2005), 21–43.
- Božović, Branislav, Mladen Stefanović. *Milan Aćimović, Dragi Jovanović, Dimitrije Ljotić*. Zagreb: Edicija „Tragom izdaje i zločina“, 1985.
- Bojić, Mirko. *Jugoslavenski narodni pokret „Zbor“ 1935–1945. Jedan kritički prikaz*. Beograd, 1996.
- Bošković, Milo. *Šesta kolona. Nastanak, organizacija i delovanje antijugoslovenske fašističke organizacije*. Zagreb: Tehnika, Novi Sad: Dnevnik, 1985.
- Vasiljević, Milosav. „Postanak srpskih dobrovoljaca 1941. godine“. *Spomenica srpskih dobrovoljaca 1941–1971*, uredio Borivoje M. Karapandžić, 20–36. Klivlend: Savez jugoslovensko-američkih udruženja, 1971.
- Vlahović, Staniša R. *Zbornik dokumenata iz Britanske arhive. Anglo-jugoslovenski odnosi 1941–1948*. Birmingham: izdanje autora, 1985.
- Vuksić, Stojan. *Ipsilonki dnevnik*. Minhen: Iskra, 1987.
- Gligorijević, Branislav. „Politički pokreti i grupe s nacionalsocijalističkom ideologijom i njihova fuzija u Ljotićevom ‘Zboru’“. *Istorijski glasnik 4*, (Beograd, 1965), 35–83.

- Devrnja, Zoran. „Ličnost i delo protojereja prof. dr Blagote Gardaševića“. *Srpska teologija u dvadesetom veku*, 149–171. Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet, 2007.
- Dimitrijević, Bojan. *Vojska Nedićeve Srbije. Oružane snage srpske vlade 1941–1945*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2011.
- Dragašević, Bora. *Stopama predaka. Autobiografija*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012.
- Đorđević, Bojan. *Letopis kulturnog života u Srbiji pod okupacijom 1941–1944*. Novi Sad: Matica srpska, Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2001.
- Đorđević, Bojan. *Srpska kultura pod okupacijom*. Beograd: Službeni glasnik, 2008.
- Živković, Nikola. *Konrad Adenauer: karijera jednog državnika*. Beograd: Konrad Adenauer Stiftung, 2012.
- Žorž, Branislav. *Zavod u Smederevskoj Palanci: ostrvo spasa ili robijašnica*. Beograd, 2006.
- *Zapisi iz dobrovoljačke borbe I–V*. Minhen: Iskra, 1954–1959.
- „Izgrađivanje našeg nacionalnog lika (Iz predavanja g. dr Đoke Slijepčevića, docenta universiteta, održanog 31 jula 1943 god. pitomcima i pitomicama)“. *Zavodski list 9/1943*, (Smederevska Palanka), 3.
- Jakšić, Dragutin. „Biografija autora knjige (Na osnovu delova nekrologa objavljenog u 'Iskri' iz Birmingema br. 981 od 1. februara 1993. g.)“. U: Đoko Slijepčević. *Srpska oslobodilačka ideja*, 108–115. Beograd: Društvo „Nova iskra“, 2011.
- Kalabić, Radovan. *Srpska emigracija (prilozi za istoriju srpskog iseljništva 1830–1992)*. Beograd: Radovan Kalabić, 2011.
- Kalezić, Dimitrije. „Dr Đoko Slijepčević kao crkveni istoričar. Čovek – institucija“. *Nova Iskra* 48, novembar 1997, 43–45.
- Kalezić, Dimitrije. „Istorija Crkve u radovima Đoka Slijepčevića“. *Srpska proza danas: Pero i Đoko Slijepčević – život i djelo*, zbornik radova, prir. Radoslav Bratić, 155–160. Beograd, 1998.
- Karapandžić, Borivoje M. *Građanski rat u Srbiji 1941–1945*. Klivland, Ohajo, Sjedinjene Države Amerike, 1958.
- Karapandžić, Borivoje M. *Dnevnik jednog emigranta*. Beograd, 2006.
- Karapandžić, Borivoje M. *Sećanje na preminule i razgovori sa živim savremenima*. Beograd, 1998.
- *Kolaboracionistička štampa u Srbiji 1941–1944* (knjiga 1), prir. Aleksandar Stojanović, Beograd: Filip Višnjić, 2015.
- *Kolaboracionistička štampa u Srbiji 1941–1944* (knjiga 2), prir. Aleksandar Stojanović. Beograd: Filip Višnjić, 2017.
- Kuburović, Predislav M. „Vaspitni zavod u Smederevskoj Palanci 1942–1944“. *Zapisi iz dobrovoljačke borbe II*, 70–90. Minhen: Iskra, 1955.
- Lukich, Nikola, Sasa Radoicic. *Eboli Camp 1945–1947: A Photographic History*. Australia, 2011.

- Matić, Milan. „Okupatorska i kvislinška štampa u Srbiji 1941–1944“. *Leskovački zbornik* 36, 1996, 399–430.
- Magazinović, Hrvoje. *Kroz jedno mučno stoljeće. Sjećanja*. Valjevo, 2009.
- Milosavljević, Olivera. *Potisnuta istina: Kolaboracija u Srbiji 1941–1944*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava, 2006.
- Mitrović, R. „Vaspitna služba u dobrovoljačkim jedinicama“. *Zapisi iz dobrovoljačke borbe II*, 9–14. Minhen, 1955.
- Mraović, Marijana. „Propaganda domaće uprave u Srbiji 1941–1944. godine“. *General Milan Nedić i domaća uprava u Srbiji 1941–1944. Naučni pogledi*, ur. Veljko Đurić Mišina, 123–158. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2017.
- Nikolić, Kosta. *The Serbian political emigration in Western Europe 1945–1956*. Belgrade: Institute of Contemporary History, 2011.
- Nikolova, Maja. *Zavod za prinudno vaspitanje omladine u Smederevskoj Palanci*. Beograd, 2010.
- Parežanin, Ratko. *Drugi svetski rat i Dimitrije V. Ljotić*. Minhen: Iskra, 1971.
- Paunović, Svetomir. „Dr Đoko Slijepčević“. U: Svetomir Paunović. *Sećanja svedoka jednog vremena*, 330–332. Beograd: privatno izdanje pisca, 2004.
- Popović, Radomir. „Dr Đoko Slijepčević – istoričar Srpske Pravoslavne Crkve“. *Bogoslovlje* 2, (Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet, 2002), 269–274.
- Pivac, Marko. *Koraci u noći*. (S. l. – autorsko izdanje), 2002.
- Perić, Dimšo. „O životu i delu Blagote Gardaševića“. U: Blagota Gardašević. *Izbor crkveno-pravnih radova*, 7–10. Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet, 2002.
- Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije 1918–1988*, I–III. Beograd: Nolit, 1988.
- Prokić, Lazar. *Zapisi iz tuđine* (1–2). Beograd, 1995.
- Propadović, Milutin. *D. V. Ljotić, Zbor i Komunistička partija Jugoslavije 1935–1945: prilozi za istinu o JNP Zbor*. Beograd: Nova iskra, 2012.
- Protić, Gojko. „Preminuo je doktor Đoko Slijepčević“. *Glas kanadskih Srba*, 25. februar 1993, 6.
- Puzović, Predrag. „Dr Đoko Slijepčević (1907–1993) – Biografija i bibliografija“. *Bogoslovlje* 1–2, (Beograd, 1992), 103–116.
- Puzović, Predrag. „Sećanje na Đoku Slijepčevića“. *Bogoslovlje* 2, (Beograd, 2002), 275–278.
- Puzović, Predrag. „Dr Đoko Slijepčević – istoričar SPC“. U: Predrag Puzović. *Prilozi za istoriju Srpske Pravoslavne Crkve* 3, 265–271. Foča: Pravoslavni bogoslovski fakultet „Sveti Vasilije Ostroški“, 2006.
- Puzović, Predrag. „Biografija Đoka Slijepčevića (1907–1993)“. *Srpska proza danas: Pero i Đoko Slijepčević – život i djelo*, zbornik radova, priur. Radoslav Bratić, 261–264. Bileća: Prosvjeta, Gacko: Prosvjeta, Beograd: Planeta, 1998.
- Ristić, Svetomir, Jovan Kangrga. „Deutschtum“. *Enciklopedijski nemačko-srpskohrvatski rečnik I*. Beograd: Prosveta, drugo izdanje, 1963.
- Ristić, Svetomir, Jovan Kangrga. „Disposition“. *Enciklopedijski nemačko-srpskohrvatski rečnik I*. Beograd: Prosveta, drugo izdanje, 1963.
- Slijepčević, Đoko. „O jednom Memorandumu“. *Iskra* 407, 1968, 3.

- Slijepčević, Đoko. *Istorija Srpske pravoslavne crkve III*. Keln, 1986.
- Slijepčević, Đoko. *Mihailo, arhiepiskop beogradski i mitropolit Srbije*. Minhen, 1980.
- Spasović, Stanimir. *Istorija Srpske pravoslavne crkve u zapadnoj Evropi*. Beograd–Toronto: Istočnik, 2002.
- *Spomenica o 50-godišnjici vaspostavljanja Srpske patrijaršije*. Beograd: Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, 1971.
- *Spomenica zapadno-evropske eparhije 1969–1984*. Himelstir: Srpska pravoslavna crkva Eparhija srednjoevropska, 1984.
- *Spomenica pedeset godina Srpske pravoslavne Crkvene opštine u Minhenu 1946–1996*, ur. Vladimir Konjikušić. Minhen: Srpska pravoslavna crkva Crkvena Opština Minhen, 1997.
- *Srpska proza danas: Pero i Đoko Slijepčević – život i djelo*, zbornik radova, priredio Radoslav Bratić. Beograd, 1998.
- Stefanović, Mladen. *Zbor Dimitrija Ljotića*. Beograd, 1984.
- Stojanović, Aleksandar. *Srpski civilni/kulturni plan Vlade Milana Nedića*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2012.
- Stojanović, Aleksandar. „Iščekivanje sudbine i novi počeci: prilozi istraživanju istorije srpske kolaboracionističke emigracije u prvim godinama posle Drugog svetskog rata“. *1945. Kraj ili novi početak?*, tematski zbornik radova, ur. Zoran Janjetović, 339–374. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2016.
- Stojanović, Aleksandar. „Zavod za prinudno vaspitanje omladine u Smederevskoj Palanci“. *General Milan Nedić i domaća uprava u Srbiji 1941–1944. Naučni pogledi*, ur. Veljko Đurić Mišina, 85–122. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2017.
- Subotić, Dragan. *Politička misao Srba u rasejanju 1945–1990*, I. Beograd: Institut za političke studije, 1994.
- Subotić, Dragan. *Organska misao Srba u XIX i XX veku (knjiga 1)*. Beograd: Preobražaj, 1999.
- Subotić, Dragan. *Organska misao Srba u XIX i XX veku (knjiga 2)*. Beograd: Preobražaj, 1999.
- Subotić, Dragan. *Srpska politička emigracija u analima jugoslovenske diplomatije (1945–1971)*. Prilozi za diplomatiju i diplomatsku istoriju, I. Beograd: Institut za političke studije, 2004.
- *1945. Kraj ili novi početak?*, tematski zbornik radova, ur. Zoran Janjetović. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2016.
- Adenauer, Konrad. *Erinnerungen I–IV*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1965–1968.
- Arx, Urs von. „Bischof Nikolaj Velimirović (1880–1956) und seine Berner Zeit im Rahmen der christkatholisch – serbisch-orthodoxen Beziehungen“. *Internationale kirchliche Zeitschrift: neue Folge der Revue internationale de théologie* 95, 2005, 1–33.

- Beer, Mathias und Gerhard Seewann. *Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches. Institutionen, Inhalte, Personen*. München: R. Oldenbourg, 2004.
- Berg, Matthias. *Karl Alexander von Müller: Historiker für den Nationalsozialismus (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften)*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014.
- Bernath, Mathias, Felix von Schroeder. *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, 1. München: Südosteuropa Institut, 1974.
- Bernath, Mathias, Felix von Schroeder. *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, 2. München: Südosteuropa Institut, 1976.
- Bernath, Mathias, Felix von Schroeder. *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, 3. München: Südosteuropa Institut, 1979.
- Bernath, Mathias und Nehring Franz, *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, 4. München: Südosteuropa Institut, 1981.
- Boeckh, Katrin, Hermann Beyer-Thoma. *Osteuropa in Regensburg. Institutionen der Osteuropa-Forschung in Regensburg aus ihrer historischen Perspektive*. Regensburg: Stadtarchiv, 2008.
- Clewing, Konrad, Oliver Jens Schmitt. *Südosteuropa. Von vormoderner Vielfalt und nationalstaatlicher Vereinheitlichung. Festschrift für Edgar Hösch*. München: R. Oldenbourg, 2005.
- *Das Osteuropa-Institut im Wissenschaftszentrum Ost- und Südosteuropa Regensburg*. Regensburg: Osteuropa-Institut, 2007.
- Koch, Peter, Klaus Körner. *Konrad Adenauer*. Düsseldorf: Albatros, 2004.
- Nehring, Karl. *Südost-Institut München. 1930–1990. Mathias Bernath zum siebzigsten Geburtstag*. München: R. Oldenbourg, 1990.
- Nehring, Karl. *Südost-Institut München 1930–2005. Edgar Hösch zum siebzigsten Geburtstag*. München: R. Oldenbourg, 2005.
- Schulze, Winfried. „Karl Alexander von Müller (1882–1964). Historiker, Syndikus und Akademiepräsident im 'Dritten Reich'. Eine Geschichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften in historischen Porträts“. U: Dietmar Willoweit. *Denker, Forscher und Entdecker*, 281–306. München: Beck, 2009.
- Sternburg, Wilhelm von. *Adenauer – Eine deutsche Legende*. Berlin, 2005.

- *Zavodski list* (Smederevska Palanka)
- *Iskra* (Minhen)
- *Beli orao* (Minhen)
- *Nova iskra* (Beograd)
- *Nova srpska politička misao* (Beograd)
- *Nin* (Beograd)
- *Istorijski glasnik* (Beograd)
- *Internationale kirchliche Zeitschrift* (Bern)
- *Philotheos* (Beograd)
- *Srpska teologija u 20. veku* (Beograd)

Summary

Nemanja D. Andrijašević

The Work of Prof. Dr. Đoko Slijepčević at the Southeast European Institute (Südosteuropa Institut) in Munich 1955–1975

Abstract: Đoko Slijepčević (1908–1993) was a historian of the church. He joined the Southeast Europe Institute (Südosteuropa Institut) in Munich. His two-decades work in this institution has not been a subject of study by Serbian historians, researchers of ecclesiastical history in Serbia, nor was it a topic of work in the Federal Republic of Germany. The aim of this paper is to shed light on Slijepčević's work at the Southeast Europe Institute. The paper will show the results of research at the Bavarian State Archives and the Bavarian State Library, concerning the role, engagement and activity of Prof. Slijepčević at the Institute.

Key words: Southeast Europe Institute (Südosteuropa Institut), Bavarian State Archives (Bayerisches Hauptstaatsarchiv), Bavarian State Library (Bayerische Staatsbibliothek), emigration, Munich

After having emigrated to Germany in 1954, Professor Dr. Djoko Slijepčević started working at the Southeast Europe Institute (Südosteuropa Institut) in Munich in 1955. During his work on an article, the author used the archives of the above-mentioned Institute, as well as the archival records of the Bavarian State Archives. The introduction is followed by a short history of the Southeast Europe Institute with reference to the relevant literature concerning the Institute and all of its directors during the period outlined in the article. After that, Prof. Slijepčević's work at the Institute in Munich since 1955 was analyzed in further detail: the date of his reception into the Institute, the exact amount of his salary, the problems he had with health insurance, his precise role, engagement and activities at the Institute, as well as the creation of some of his works during the two decades that he spent there. Finally, the article presents the details surrounding the termination of Prof. Slijepčević's work at the Institute, i.e. his retirement. In conclusion, we see the summary of his work at the Institute from 1955–1975. Prof. Slijepčević's extensive publishing work is emphasized, as seen in his numer-

ous valuable scientific and currently relevant works: books, monographs, articles, studies, papers, and lexicographic units that he left in spite of his very difficult emigrant life.